

Vojni izdaci i finansiranje oružanih snaga u svetu

Dr *TODOR MIRKOVIĆ*

Kretanja vojnih rashoda u svetu u posleratnom periodu ispoljila su tendenciju konstantnog i brzog apsolutnog (nominalnog i realnog) rasta i blagog, odnosno relativnog opadanja (u odnosu na nacionalni dohodak, odnosno društveni bruto-proizvod). U 1987/88. godini, vojni rashodi u svetu dostigli su nivo od oko 930 milijardi dolara, s tendencijom usporenog nominalnog povećavanja u narednom periodu.

Za finansiranje oružanih snaga pojedinih zemalja koriste se dva osnovna izvora: eksterni (vojna pomoć) i interni (budžetska sredstva). Većina zemalja savremenog sveta svoje oružane snage finansira iz budžeta ministarstva odbrane, a delimično i iz budžeta ostalih resora (primer SAD), dok neke zemlje značajan deo vojnih aktivnosti finansiraju sredstvima izvan budžeta ministarstva odbrane (primer SSSR-a).

Ekonomske teškoće s kojima se suočava Jugoslavija značajno utiču na finansiranje oružanih snaga SFRJ. Sistematsko smanjivanje sredstava koja se obezbeđuju za potrebe JNA usporava procese opremanja i modernizacije Armije, što uslovljava njeno tehničko zaostajanje u odnosu na oružane snage iz strategijskog okruženja SFRJ.

U zaključnim razmatranjima ukazuje se na vezu između vojno-političke situacije u svetu i mogućeg trenda kretanja svetskih vojnih izdataka u neposrednom narednom periodu. Takođe, razmatra se međuzavisnost ekonomske moći zemlje i njene mogućnosti da finansira svoje oružane snage, pri čemu se konstatuje da brži privredni razvoj omogućava brži rast vojnih izdataka i obrnuto.

VELIČINA VOJNIH IZDATAKA

U vojnoj i drugoj štampi i publikacijama (inostranim i našim) često se nailazi na podatak o visini vojnih izdataka u svetu od 1.000 milijardi američkih dolara, mada neki izvori ukazuju na veći, a neki na manji iznos. Mora se istaći da je veoma teško utvrditi tačan ili približno tačan iznos vojnih izdataka u svetu, iz više razloga, od kojih su najvažniji nepotpuni podaci o vojnim izdacima u svetu i teškoće u svođenju nacionalnih valuta na jednu svetsku valutu (npr. američki dolar).

Ogromna većina zemalja objavljuje podatke o visini vojnih budžeta, ali su ti podaci, po pravilu, uvek manji od

stvarnih vojnih izdataka.¹ Pri svođenju vojnih budžeta (i vojnih izdataka) na jednu svetsku valutu, mora se imati u vidu da valute mnogih zemalja nisu konvertibilne, pa je veoma teško uspostaviti paritet i utvrditi stvarnu visinu vojnih izdataka pojedinih zemalja. Sem toga, pariteti konvertibilnih valuta su promenljivi, što takođe uzrokuje određenu neusklađenost u iskazivanju kretanja i visine vojnih izdataka u američkim dolarima.²

Posebnu teškoću predstavlja utvrđivanje visine vojnih rashoda Sovjetskog Saveza i istočnoevropskih zemalja. Te teškoće proizlaze iz nekonvertibilnosti valuta i nepotpunosti podataka o njihovim vojnim izdacima. Zvanični vojni budžet Sovjetskog Saveza za 1987. godinu, na primer, iznosio je 20.600 miliona rubalja (33.500 miliona dolara po zvaničnom kursu). Međutim, iz vojnog budžeta SSSR-a finansira se samo jedan, verovatno manji deo vojnih aktivnosti, a drugi, veći deo iz budžeta drugih resora (ministarstava).

Na Zapadu, vojni izdaci Sovjetskog Saveza procenjuju se na iznos od 120 do 350 milijardi dolara. Većina zapadnih izvora, oslanjajući se na podatke obaveštajnih službi SAD i Ministarstva odbrane Velike Britanije, izjednačava vojne izdatke SSSR-a sa vojnim budžetom SAD ili ih prikazuje većim, ističući da SSSR izdvaja za vojne potrebe 12 do 14 odsto, a prema nekim i do 17 odsto od društvenog bruto-proizvoda. Pri tome se koriste razne metode procene, a najraširenija je ona koja polazi od jačine (brojnog stanja) sovjetskih oružanih snaga, obima proizvodnje naoružanja i vojne opreme, intenziteta vojnih aktivnosti i dr., što se prenosi na zapadne, pre svega američke uslove, standarde i cene, tražeći uvek odgovor na pitanje: koliko bi Sjedinjene Američke Države koštalo održavanje armije takve jačine, strukture i opremljenosti kao što su oružane snage SSSR-a? U odgovoru na to pitanje, obaveštajna služba Združenog generalštaba oružanih snaga SAD (JCS) procenila je vojne izdatke SSSR-a u 1984. godini na iznos od 295

¹ S obzirom na to da između vojnih budžeta i vojnih izdataka postoje ponekad i veoma krupne razlike, to će se u tekstu, gde god je moguće, praviti razlika između vojnih budžeta i vojnih izdataka.

² Vojni budžet SR Nemačke u 1984. iznosio je 57.274, a u 1987. godini – 61.551 milion DEM (povećanje za 4.277 miliona DEM ili 7,5 odsto). Preračunato u dolare po tekućim kursovima, on je iznosio 17.356 miliona dolara u 1984. i 33.760 u 1987. godini (povećanje skoro za dva puta). »NATO Review«, br. 2/87, str. 29.

milijardi dolara ili za 60 milijardi više od vojnog budžeta SAD u istoj godini.³

Međutim, dovođenje vojnih izdataka SSSR-a na nivo vojnog budžeta SAD, pa čak i iznad tog nivoa, nerealno je i oni su, očito, precenjeni. Na to ukazuju brojne činjenice, kao što su: način popune oružanih snaga i, s tim u vezi, visina ličnih rashoda (američka armija je u celosti profesionalna, a sovjetska se popunjava vojničkim sastavom po osnovu obavezne vojne službe); struktura oružanih snaga (glavni vid oružanih snaga Sovjetske armije je Kopnena vojska, a u SAD najjača je Ratna mornarica, a Kopnena vojska dobija najmanje budžetskih sredstava); stepen opremljenosti oružanih snaga i složenost sistema oružja (Ratna mornarica SAD, na primer, ima u svom aktivnom sastavu 15 nosača aviona, a sovjetska šest nosača aviona (helikoptera); troškovi proizvodnje sredstava naoružanja i vojne opreme (na međunarodnom tržištu naoružanja sovjetski tenkovi, avioni i helikopteri, u nekim slučajevima, i do dva puta su jeftiniji od sredstava iste vrste američke izrade); standardi obuke ljudstva i jedinica i norme eksploatacije sredstava ratne tehnike;⁴ održavanje snaga na tuđim teritorijama (teže je i skuplje snabdevanje snaga SAD u Evropi i na Dalekom istoku, daleko od njihovih matičnih baza, nego sovjetskih u nekim zemljama istočne Evrope, do skoro u Avganistanu i Mongoliji) i drugo.

Centralna obaveštajna agencija je tokom 1985/86. godine preispitivala način procene vojnih izdataka SSSR-a i došla do zaključka da su oni u 1986. godini mogli iznositi oko 120 milijardi rubalja (188 milijardi dolara), što približno odgovara iznosu koji navodi Međunarodni institut za istraživanje mira u Stokholmu za vojne izdatke SSR-a u 1985. godini.⁵

³ Vidi »The Military Balance 1987–1988«, IISS, London, 1987, str. 29.

⁴ »U mnogo slučajeva piloti NATO više lete i nišandžije NATO više gađaju nego piloti i nišandžije Varšavskog ugovora...«, piše vrhovni komandant snaga NATO u Evropi, general Džon Galvin u časopisu »NATO'S Sixteen Nations«, br. 3/88.

⁵ U izdanju »Godišnjaka« tog instituta za 1986. godinu (SIPRI Yearbook 1986) konstatuje se da »Moskva u vojnim rashodima znatno zaostaje za SAD« i navodi se da su vojni izdaci SSSR-a u 1985. godini iznosili oko 146 milijardi dolara, prema 205 milijardi dolara vojnih izdataka (budžeta) SAD (sve po cenama iz 1980. godine).

TRENDOVI KRETANJA VOJNIH IZDATAKA U SVETU U POSLERATNOM PERIODU

Kretanje vojnih izdataka u svetu uopšte, kao i u svakoj zemlji pojedinačno, može se posmatrati (i najčešće se to čini) kroz apsolutne i relativne pokazatelje. U pitanju je vrednosno kretanje vojnih izdataka izraženo u američkim dolarima (u tekućim i fiksnim cenama i vrednostima dolara) i kretanje vojnih izdataka u odnosu na nacionalni dohodak ili društveni bruto-proizvod. Zaslužuje pažnju, takođe, posmatranje kretanja vojnih izdataka u okviru pojedinih regiona sveta ili grupacija zemalja, posebno unutar industrijski razvijenih i nerazvijenih ili zemalja u razvoju.

Vojni izdaci u svetu, u čitavom posleratnom periodu, uz povremena usporavanja i ponovna ubrzanja, nominalno neprekidno su povećavani. Od oko 120 milijardi dolara godišnje krajem pedesetih i 250 krajem šezdesetih godina, oni su porasli na oko 500 milijardi u 1980. i blizu 900 milijardi u 1985. godini, kada je bitno usporen njihov dalji rast. Ta povećanja, izražena u tekućim cenama i vrednostima dolara, obuhvataju tekuću inflaciju i realno su znatno manja. Tokom sedamdesetih godina, na primer, oni su povećavani po stopi od 7,5 odsto nominalno i 2,5 odsto realno, a u periodu 1980 – 1985. godine – po stopi od 12 odsto nominalno i 3,5 odsto realno. Vojni izdaci u svetu, u poslednjih petnaest godina, prema tome, prosečno tri puta su brže rasli nominalno nego realno. To se, delimično može sagledati i posmatranjem vojnih izdataka u relativnom smislu, u odnosu na društveni bruto-proizvod.

Za razliku od kretanja vojnih izdataka u svetu u nominalnim iznosima, koja su uvek išla uzlaznom linijom, njihova kretanja u relativnom smislu (u odnosu na društveni bruto-proizvod) ispoljavala su suprotnu tendenciju. Od prosečno 10 odsto društvenog bruto proizvoda u svetu sredinom pedesetih godina, oni su opali na oko 8 odsto krajem šezdesetih i 6 odsto početkom osamdesetih godina. Vojni izdaci u svetu sporije su rasli od rasta svetskog bruto-proizvoda.⁶

⁶ Opširnije o kretanju vojnih izdataka u svetu u odnosu na društveni bruto-proizvod daju publikacije UN: *Economic and Social Consequences of Disarmament*, E/3539, UN NY, 1962; *Economic and Social Consequences of Military Expenditures*, UN NY, 1978; *Study on the Relationship between Disarmament and Development*, UN GA A/36/356, UN NY 1981. i *The United Nations and Disarmament 1945–1985*, UN NY, 1986.

Navedene opšte tendencije kretanja vojnih izdataka u svetu ne odnose se podjednako na sve zemlje i sve regione sveta. Zemlje u razvoju, na primer (ne uzimajući u obzir one zahvaćene sukobima), sve do pred kraj šezdesetih godina izdvajale su relativno mala sredstva za vojne potrebe, i njihovo učešće u ukupnim vojnim izdacima u svetu bilo je relativno malo – oko 6 odsto u 1960. godini. U drugoj polovini šezdesetih, a naročito početkom sedamdesetih godina, zabeležen je nagli porast vojnih izdataka zemalja u razvoju, koji je nastavljen sve do 1981/82, kada su iznosili prosečno 18 odsto ukupnih vojnih izdataka u svetu.

U pedesetim, šezdesetim i sedamdesetim godinama, vojni izdaci u svetu udvostručavani su svakih deset godina, da bi početkom osamdesetih godina rasli mnogo brže i samo u prvoj polovini tekuće dekade bili skoro udvostručeni.

Početkom osamdesetih godina naglo je povećavan vojni budžet SAD. U fiskalnoj 1980. godini on je iznosio 142,6 milijardi dolara, a pet godina kasnije (u fiskalnoj 1985) dva puta više – 284,6 milijardi dolara.⁷ Vojni budžeti ostalih zemalja NATO pratili su rast vojnog budžeta SAD, mada nešto usporenijim tempom.⁸

Između 1980. i 1984. godine, zvanični vojni budžet Sovjetskog Saveza bio je zamrznut na nivou od 17.054 miliona rubalja (23.065 miliona dolara), da bi 1985. godine bio povećan na 19.063 miliona rubalja, na kom je nivou zadržan i u 1986. godini, a u 1987. povećan je na 20.600 miliona rubalja. Izvesno je, međutim, da su vojni izdaci Sovjetskog Saveza u tom periodu rasli mnogo brže od navedenog rasta zvaničnog vojnog budžeta. Sovjetski Savez je u periodu 1975–1985. ulagao posebne napore u razvoj i proizvodnju raketno-nuklearnih sredstava, tako da je uspostavio ravnotežu sa SAD u strategijskom nuklearnom naoružanju, a u nekim kategorijama raketno-nuklearnih snaga (u raketama

⁷ Vidi Caspar Weinberger: *Annual Report to the Congress, Fiscal Year 1986, Washington, D.C., 1985, str. 293.*

⁸ Vojni budžet SR Nemačke, na primer, povećan je od 48.518 miliona DEM u 1980. na 58.650 u 1985. i 61.551 miliona DEM u 1987. godini, a Velike Britanije od 11.542 na 18.352 i 19.387 miliona funti sterlinga u istim godinama. Znatno brže su povećavani vojni budžeti Kanade (od 5.772 u 1980. na 10.332 u 1985. i 11.403 miliona kanadskih dolara u 1987. godini) i Francuske (od 111.672 u 1980. na 186.715 u 1985. i 207.552 miliona francuskih franaka u 1987. godini). »NATO Review«, br. 6/87, str. 29.

srednjeg i kraćeg dometa) ostvario je prednost.⁹ Uporedo s tim nastavljao je nesmanjenim tempom modernizaciju konvencionalnih snaga i naoružanja što je zahtevalo dodatna sredstva i dodatne napore.¹⁰

Početkom osamdesetih godina usporen je rast vojnih izdataka zemalja u razvoju, a u nekima od njih došlo je i do njihovog opadanja.¹¹ Godine 1985. američki kongres je doneo odluku o zamrzavanju vojnog budžeta, kako bi se ublažio problem budžetskog deficita, pa je on čak i u nominalnim iznosima ostao uglavnom nepromenjen. Ulaskom u novu fazu detanta usporen je rast i vojnih izdataka Sovjetskog Saveza, a u novije vreme on je u opadanju. Tako je sredinom osamdesetih godina usporen, a kasnije praktično i zaustavljen dalji rast vojnih izdataka u svetu.

VOJNI IZDACI U 1987/88. GODINI

Izneto je da su vojni izdaci u svetu dostigli iznos od blizu 1.000 milijardi dolara, tačnije oko 930 milijardi. Taj iznos vojnih izdataka u svetu navodi se u publikacijama Međunarodnog instituta za stratezijske studije u Londonu (prilozi 1-4), Američke agencije za kontrolu naoružanja i razoružanja,¹² Organizacije ujedinjenih nacija¹³ i drugim. U taj iznos uključeni su vojni izdaci SSSR-a od 295 milijardi

⁹ Sovjeti tvrde da je ubrzanim razvojem raketa srednjeg dometa koje se lansiraju s kopna Sovjetski Savez nastojao da parira masovnoj proizvodnji američkih krstarećih raketa velikog dometa (do 2.500 km) koje se lansiraju sa brodova i iz aviona.

¹⁰ U publikaciji *Osnovni pravci ekonomskog i socijalnog razvoja SSSR-a u razdoblju od 1986. do 1990. godine*, pored ostalog se kaže: »S obzirom na zaoštavanje međunarodne situacije, Sovjetski Savez je bio primoran da uloži dodatne napore kako bi održao na potrebnom nivou svoju odbrambenu sposobnost i našem narodu garantovao miran život« (Iz edicije »Sovjetski horizonti«, Prilog biltenu br. 11 za 1985. godinu, str. 12).

¹¹ Vojni izdaci Saudijske Arabije, na primer, smanjeni su od 24,7 milijardi dolara u 1981. na 17,3 milijardi u 1986, a Libije od oko 6 na 1,3 milijarde dolara u istom vremenskom periodu. Smanjeni su vojni budžeti i nekih latinskoameričkih država, inače većih »vojnih potrošača«. (»The Military Balance« odgovarajuća izdanja i »World Defence Almanac 1987-88«).

¹² U studiji »World Military and Social Expenditures 1987/88«, u izdanju pomenute agencije navodi se da su vojni izdaci u svetu u 1987. godini iznosili 930 milijardi dolara prema 880 milijardi u 1986. godini.

¹³ U publikaciji »The United Nations and Disarmament 1945-1985« iznosi se da su vojni izdaci u svetu u 1984. godini iznosili 800 milijardi dolara, s tendencijom da do 1990. godine dostignu nivo od oko 1.000 milijardi.

dolara koji su, neosporno, precenjeni. Međutim, bez obzira na precenjenost vojnih izdataka SSSR-a, iznos od oko 930, odnosno »blizu 1.000 milijardi dolara« u okvirima je realnih vojnih izdataka u svetu dostignut u 1987/88. godini, jer za iznos precenjenosti sovjetskih, potcenjeni su vojni izdaci zapadnih zemalja i NR Kine.¹⁴

Od ukupnih vojnih izdataka u svetu u iznosu od 922,4 milijardi dolara u 1987. godini (prilog br. 1), 47,7 odsto otpada na vojne budžete zemalja NATO, 35,0 odsto na vojne izdatke zemalja Varšavskog ugovora, 1,4 odsto na ostale evropske zemlje, 6,3 odsto na zemlje Bliskog i Srednjeg istoka i severne Afrike, 0,8 odsto na zemlje podsaharske Afrike, 7,8 odsto na zemlje Azije i Okeanije i 1,0 odsto na zemlje Latinske Amerike. Vojni izdaci industrijski razvijenih zemalja u celini (zemalja NATO i VU, neutralne evropske zemlje, Japan, Australija i Novi Zeland) iznosili su 802,6 milijardi dolara ili 86,9 odsto, a zemalja u razvoju (uključujući NR Kinu) 119,8 milijardi ili 13,1 odsto ukupnih vojnih izdataka u svetu. Učešće vojnih izdataka zemalja u razvoju u ukupnim vojnim izdacima u svetu, opalo je od oko 18 odsto u 1981. na 13 odsto u 1987. godini.

IZVORI FINANSIRANJA

Dva su osnovna izvora finansiranja oružanih snaga pojedinih zemalja savremenog sveta: inostrani i vlastiti. Inostrana sredstva se obezbeđuju po osnovama vojne pomoći i kredita, a vlastita iz budžetskih prihoda i pozajmica.

Vojna pomoć je bila prilično razvijen vid finansiranja, bolje reći materijalnog obezbeđenja oružanih snaga velikog broja zemalja u prvim godinama posle drugog svetskog rata. Pružale su je velike sile savezničkim i prijateljskim zemljama (a Sovjetski Savez još i oslobodilačkim i revolucionarnim pokretima), uvek sa određenim političkim inte-

¹⁴ O vojnim izdacima zapadnih zemalja biće reči u delu o finansiranju oružanih snaga u svetu, a što se tiče vojnih izdataka NR Kine treba naglasiti da je londonski Institut za stratezijske studije krajem sedamdesetih godina procenjivao te izdatke na oko 40 milijardi dolara ili 10 odsto društvenog bruto-proizvoda NR Kine. (»The Military Balance 1979-1980«, str. 61). Sada taj isti institut koristi zvanične podatke o vojnom budžetu NR Kine i iznosi podatak od 5.470 miliona dolara vojnog budžeta u 1987. godini, mada oružane snage NR Kine nisu u toj meri reducirane.

resom i stratezijskim ciljem – da se očuvaju stečene i (ili) zadobiju nove pozicije u svetu i da se ojača vlastita i koaliciona vojna (odbrambena) moć.

Najrasprostranjeniji oblici vojne pomoći predstavljaju isporuke naoružanja i vojne opreme, obuka i školovanje kadra, pomoć u izgradnji objekata vojne infrastrukture i slično. U vojnu pomoć često se ubrajaju i kreditne olakšice za nabavku sredstava naoružanja i vojne opreme u zemlji davaocu pomoći.

Besplatna vojna pomoć, koju su pružale velike sile prijateljskim i savezničkim zemljama, vremenom je zamenjena drugim oblicima vojne i vojnoekonomske saradnje – isporuke sredstava naoružanja i vojne opreme na bazi redovnih komercijalnih aranžmana, saradnjom u istraživanju i razvoju na polju vojne tehnologije i kooperacijom u proizvodnji naoružanja i opreme i sl. Sjedinjene Američke Države su nastavile da pružaju vojnu pomoć nekim manje razvijenim i nerazvijenim prijateljskim i savezničkim državama i režimima koje žele da zadrže na vlasti, kao i nekim antirevolucionarnim i prevratničkim pokretima (na primer, antisandinističkom pokretu u Nikaragvi). Nastavljaju da pružaju vojnu pomoć Grčkoj i Turskoj, pretežno po osnovu aranžmana za održavanje svojih vojnih baza na njihovim teritorijama. Besplatna vojna pomoć SAD, međutim, svedena je na neznatne iznose i, sem za finansiranje školovanja slušalaca stranih armija u vojnim školama SAD, odobrava se u izuzetnim slučajevima i po posebnom postupku. Vojna pomoć poprimila je šire značenje i u vojnoj politici SAD tretira se kao pomoć po bezbednosti (Security Assistance).¹⁵

¹⁵ Frenk Karluči, doskorašnji sekretar za odbranu SAD, navodi pet komponenti bezbednosne pomoći SAD inostranstvu: kreditiranje vojnih isporuka; besplatna vojna pomoć; međunarodni program za školovanje i obuku slušalaca stranih zemalja u vojnim školama SAD; mirovne operacije (angažovanje snaga SAD za održavanje mira u raznim nestabilnim područjima sveta), i fond za ekonomsku podršku (pomoć prijateljskim zemljama da savladaju političku i ekonomsku nestabilnost koja bi mogla da ispolji uticaj i na bezbednost SAD).

Najveći deo pomoći SAD po bezbednosti odnosi se na pomoć Izraelu i Egiptu (tri petine iz Programa vojne pomoći), a zatim dolaze Grčka, Turska i Pakistan. F. Karluči ističe da je pomoć po bezbednosti glavni instrument za vođenje sukoba niskog intenziteta i da igra značajnu ulogu u obezbeđenju »naše vlasti bezbednosti putem kolektivnih napora« (Frank Carlucci: *Annual Report To the Congress, Fiscal Year 1989*, GPO, Washington, DC, 1988, str. 92–96).

Francuska i Velika Britanija daju vojnu pomoć nekim zemljama u razvoju, inače svojim bivšim kolonijama u kojima teže da zadrže svoje prisustvo i uticaj. Organizacija severnoatlantskog pakta (NATO) pruža određene vidove pomoći Grčkoj, Portugalu i Turskoj radi učvršćenja i jačanja južnog krila NATO.

Sovjetski Savez razvija vojnu i vojnoekonomsku saradnju sa zemljama Varšavskog ugovora a pruža vojnu pomoć ostalim zemljama tzv. socijalističke zajednice, kao i znatnom broju drugih zemalja u razvoju, pri čemu ta pomoć sve više poprima vid isporuka sredstava ratne tehnike i usluga na bazi povoljnih kreditnih aranžmana.¹⁶

Glavni izvor finansiranja oružanih snaga ogromne većine zemalja savremenog sveta, predstavljaju vlastita sredstva koja se putem ubiranja poreza, taksa, carina i drugih prihoda od građana i iz privrede slivaju u državne budžete i odatle usmeravaju na finansiranje vojnih i drugih opštih potreba. U nedostatku vlastitih sredstava neke zemlje, naročito one koje zavise od uvoza naoružanja i vojne opreme, pribegavaju zaduživanju u inostranstvu, čime u značajnoj meri opterećuju (i pogoršavaju) svoje spoljnotrgovinske bilanse.

GLOBALNA STRUKTURA VOJNIH IZDATAKA

Vojni izdaci, po pravilu, obuhvataju sve troškove jedne zemlje koji nastaju po osnovu njenih priprema za rat i oni su redovno veći od vojnih budžeta (vojni budžeti su deo vojnih izdataka).

Globalna struktura, odnosno namenska raspodela, vojnih izdataka, gotovo u svim zemljama sveta je u osnovi ista i svodi se na: 1) lične rashode: tekuće prinadležnosti vojnih i građanskih lica na službi u oružanim snagama i penzionisanih vojnih lica; 2) troškove istraživanja, razvoja, proizvodnje i (ili) nabavke naoružanja i vojne opreme; 3) tekuće materijalne troškove, uključujući troškove ishrane, odeće i obuće vojničkog sastava, nabavke inventara i potrošnog materijala, održavanja i eksploatacije sredstava ratne teh-

¹⁶ F. Karluči tvrdi da Sovjetski Savez daje znatno veću vojnu pomoć zemljama u razvoju nego SAD i da je ta pomoć u 1987. godini iznosila blizu 7 milijardi dolara, prema 5,2 milijarde dolara američke vojne pomoći (Isto, str. 96).

nike; 4) troškove obuke jedinica stalne (operativne) i rezervne (teritorijalne) armije; 5) troškove izgradnje i održavanja objekata vojne infrastrukture (kasarne, poligoni, aerodromi, luke, skladišta, depoi, fortifikacijski objekti i dr.); 6) troškove izgradnje vojnih ustanova i objekata vojnog standarda, i 7) troškove izgradnje skloništa i drugih objekata NHB zaštite i uređenja teritorije za rat uopšte.

Navedena struktura (ili namenska potrošnja) vojnih izdataka za pojedine zemlje može da bude i drugačija, kao što postoje razlike i u obuhvatanju vojnih izdataka vojnim budžetima. Malo je zemalja koje sve vojne programe i sve ratne pripreme finansiraju iz vojnih budžeta. Neke zemlje, na primer, u vojne budžete ne uključuju prinadležnosti penzionisanih vojnih lica, neke troškove razvoja i proizvodnje naoružanja i vojne opreme, a neke opremanje i obuku rezervnih komponenti i uređenje teritorije za rat.

FINANSIRANJE ORUŽANIH SNAGA I DRUGIH VOJNIH PROGRAMA

Postoje znatne razlike u načinu finansiranja oružanih snaga i vojnih programa uopšte u pojedinim zemljama. U nemogućnosti da se te razlike šire obuhvate, ovde će, u okviru raspoloživih podataka, biti reči uglavnom o tim aspektima u dve vodeće vojne sile – u Sjedinjenim Američkim Državama i u Sovjetskom Savezu.

Sjedinjene Američke Države redovno objavljuju podatke o visini i strukturi vojnog budžeta kojim raspolaže Ministarstvo odbrane SAD. Taj budžet je deo državnog (federalnog) budžeta, u koji su uključeni budžeti i drugih resora vlade SAD.

Proces planiranja i odobravanja vojnog budžeta je gotovo neprekidan. Svake godine u februaru ministar odbrane, na osnovu zahteva vidova oružanih snaga i organizacijskih jedinica (agencija) Ministarstva odbrane, podnosi Kongresu SAD predlog vojnog budžeta za narednu fiskalnu godinu, koja počinje 1. oktobra one godine u kojoj je predlog budžeta podnet. O podnetom predlogu vodi se diskusija u Kongresu i javnosti, unose manje izmene i dopune, sve do njegovog usvajanja (1. oktobra). Nakon toga nastaju pripreme za podnošenje novog predloga budžeta februara nared-

ne godine. Prihodi državnog, pa otuda i vojnog budžeta SAD nastaju, uglavnom, po osnovu ubiranja poreza od građana i korporacija i poreza na promet. Kada su prihodi manji od rashoda, javlja se deficit u budžetu, što uslovljava potrebu zaduživanja države, a to je čest slučaj.

Iz vojnog budžeta SAD finansiraju se potrebe Ministarstva odbrane i njegovih agencija i potrebe vidova oružanih snaga. Mnoge vojne aktivnosti finansiraju se izvan vojnog budžeta. Raspodela vojnog budžeta SAD vidi se iz sledećeg pregleda.¹⁷

*U fiskalnoj godini
(miliona dolara)*

Vojni budžet SAD	1986.	1988.
A) Raspodela po vidovima i agencijama:		
– Kopnena vojska	73.149	75.790
– Ratna mornarica	96.131	100.141
– Ratno vazduhoplovstvo	94.903	88.150
– Ministarstvo odbrane i vojne agencije	16.953	19.079
Svega:	281.136	283.159
B) Namenska raspodela:		
– Lični rashodi	67.867	76.145
– Tekući operativni troškovi i troškovi održavanja	74.888	80.684
– Nabavke sredstava NVO	92.506	81.027
– Istraživanje, razvoj, opiti i ocena vrednosti	33.609	36.695
– Izgradnja vojnih objekata	5.281	5.354
– Izgradnja vojnih stanova i pomoć u toj izgradnji	2.803	3.149
– Ostali fondovi	4.182	195
Svega:	281.136	283.159

Od budžetske 1984. godine pa dalje, na primer, u vojni budžet SAD (budžet Ministarstva odbrane) ne uključuju se prinadležnosti penzionisanih vojnih lica i građanskih lica na službi u oružanim snagama.¹⁸ Iz vojnog budžeta, pre toga, isključena je i vojna pomoć inostranstvu.

¹⁷ F. Carlucci, Isto, str. 297–298.

¹⁸ U fiskalnoj 1984. godini ta stavka u vojnom budžetu SAD iznosila je 16,5 milijardi dolara (F. Carlucci, Isto, str. 297).

Razvojem i ispitivanjem nuklearnih oružja (nuklearnih bojnih glava i nuklearnih materijala) bavi se Agencija (Uprava) za energiju iz čijeg se budžeta finansiraju te aktivnosti. Za te svrhe, u fiskalnoj 1984. godini bio je planiran iznos od 5,6 milijardi dolara.¹⁹ Osvajanjem svemira, koje ima i vojnu svrhu, bavi se Nacionalna aeronautička i svemirska administracija (NASA), čiji je budžet za fiskalnu 1984. godinu bio planiran u iznosu od 6,8 milijardi dolara.²⁰

Obalna straža je po zakonu poseban vid oružanih snaga SAD. U redovnom mirnodopskom periodu, ona je u nadležnosti Ministarstva transporta iz čijeg se budžeta i finansira. Njena jačina je oko 42.000 ljudi, raspolaže sa nekoliko stotina patrolnih i drugih brodova i njen je godišnji budžet preko 3 milijarde dolara.

Jedinice nacionalne garde kopnene vojske i ratnog vazduhoplovstva su vojni elementi guvernera federalnih država. One su ujedno rezerva prvog stepena namenjena za popunu operativne armije. Iz budžeta Ministarstva odbrane finansiraju se samo one aktivnosti koje su usmerene na njihovu pripremu za popunu ratne armije – obuka po programu Ministarstva odbrane, odnosno ministarstva kopnene vojske i ratnog vazduhoplovstva i opremanje sredstvima ratne tehnike.

Obaveštajne aktivnosti vojnog karaktera, sem obaveštajnih službi Ministarstva odbrane, obavljaju i razne civilne agencije i te aktivnosti finansiraju se iz budžeta odgovarajućih agencija. Istraživanje i razvoj na polju vojne tehnologije, pored države preduzimaju i mnoge naučne ustanove i krupne korporacije i te poduhvate finansiraju iz vlastitih izvora, računajući da će im troškovi biti vraćeni budućim aranžmanima s Pentagonom.

Vojni izdaci SAD su, prema tome, najmanje 15 do 20 odsto veći od budžeta Ministarstva odbrane ili vojnog budžeta SAD.

Razlike između vojnog budžeta i vojnih izdataka Sovjetskog Saveza još su veće, jer su veće i razlike u načinu finansiranja oružanih snaga i vojnih aktivnosti uopšte.

Iz vojnog budžeta SSSR-a (20.600 miliona rubalja u 1987. godini), prema podacima koji se iznose u većem bro-

¹⁹ Vidi *Budget of the U.S. Government, Fiscal Year 1982*, GPO Washington, DC, 1981, str. 106.

²⁰ Isto, str. 33.

ju izvora zapadnih zemalja, finansiraju se uglavnom lični i tekući materijalni rashodi. Istraživanjem, razvojem i proizvodnjom sredstava naoružanja i vojne opreme bave se razni resori sovjetske vlade i troškovi koji nastaju po tom osnovu planiraju se i realizuju kroz budžete tih resora. Istraživanje i razvoj naoružanja i vojne opreme finansira se i preko Akademije nauka SSSR-a i nekih resornih ministarstava, uključujući Ministarstvo odbrane i Gosplan.

Proizvodnjom sredstava ratne tehnike bave se i finansijski obezbeđuju sledeća ministarstva sovjetske industrije:

Ministarstvo:	Predmet proizvodnje:
– Vojne industrije	– tenkovi, artiljerijska oruđa, municija;
– Vazduhoplovne industrije	– avioni, helikopteri, avionska oprema
– Brodogradnje	– ratni brodovi;
– Elektronske industrije	– elektronska oprema i delovi;
– Radio-industrije	– radio i telekomunikacioni sistemi, sredstva veze, radari i računari;
– Opšte mašinske industrije	– strategijske rakete;
– Srednje mašinske industrije	– nuklearna sredstva i bojne glave;
– Mašinske industrije	– municija. ²¹

Granične jedinice, čija se jačina procenjuje na oko 400.000 ljudi, u nadležnosti su Uprave državne bezbednosti (KGB) i finansiraju se iz budžeta te Uprave, a jedinice Ministarstva unutrašnjih poslova jačine oko 170.000 ljudi finansiraju se iz budžeta tog Ministarstva.²²

Finansiranje oružanih snaga i vojnih programa evropskih zemalja NATO i Kanade slično je finansiranju oružanih snaga SAD, dok se finansiranje oružanih snaga i vojnih programa istočnoevropskih zemalja i NR Kine, u osnovi, vrši prema sovjetskom modelu.

²¹ Tuomi Helena – Raimo Vayrynen: *Transnational Corporations, Armament and Development A Study of Transnational Military Production.* . ' izd. Peace Research Institute, Tampere (Finska), 1980.

²² *World Defence Almanac 1987–88*, str. 203.

MOGUĆE TENDENCIJE KRETANJA VOJNIH IZDATAKA U NAREDNOM PERIODU

Pravac i tempo kretanja (rasta) vojnih izdataka u svetu u posleratnom periodu diktirala je vojno-politička situacija na koju su dominantno uticale (i stvarale je) vojne supersile i blokovi. Tako će najverovatnije biti i u narednom srednjoročnom periodu.

Zemlje NATO i Varšavskog ugovora danas učestvuju sa više od četiri petine (83 odsto) ukupnih vojnih izdataka u svetu. Do početka sedamdesetih godina, njihovo učešće je bilo još i veće – do blizu 90 odsto. Tendencija smanjenja učešća vojnih izdataka supersila i blokova u ukupnim ras-hodima u svetu se nastavlja.

Nova faza detanta (ili obnovljeni detant) već je dala određene rezultate. Sjedinjene Američke Države su zbog unutrašnjih potreba (radi smanjenja budžetskog deficita), ali i u uslovima smanjene zategnutosti u odnosima sa Sov-jetskim Savezom, praktično zaustavile rast vojnog budžeta. U periodu 1985–1989, vojni budžet SAD – prema dosadaš-njoj realizaciji u prve tri i planskim predviđanjima za na-redne dve godine – biće povećan tek za nešto više od pet milijardi dolara (od 286,8 u 1985. na 290,0 milijardi dolara u fiskalnoj 1989. godini) ili za 1,7 odsto, što je manje od te-kuće inflacije u SAD.²³

Sovjetski Savez je u novije vreme preduzeo mere za smanjivanje snaga i naoružanja, što će, verovatno, činiti i u narednom periodu. Izvesno je da je sadašnje sovjetsko rukovodstvo odlučno opredeljeno na rasterećenje privrede vojnog tereta, što nastoji da ostvari smanjenjem nuklear-nog i drugog naoružanja, prvenstveno putem bilateralnih i multilateralnih sporazuma, ali i izvan tih sporazuma.²⁴

Realno je pretpostaviti da će se započeti trend kreta-nja vojnih izdataka supersila iz 1985/86. godine (usporen rast nominalno, a smanjenje realno – kod SSSR-a i nomi-

²³ F. Carlucci, Isto, str. 297.

²⁴ Sem demontiranja i uništenja raketa srednjeg i kraćeg dometa, u pitanju je odluka o smanjenju oružanih snaga za 500.000 ljudi i naoružanja za 10.000 tenkova, 8.500 artiljerijskih oruđa i 800 borbenih aviona i u sklopu toga po-vlačenje dela snaga iz Nemačke DR, ČSSR, Mađarske i Mongolije i dezan-gažovanje u Avganistanu: Prema nekim zapadnim izvorima (publikacija Mi-nistarstva odbrane SAD »Soviet Military Power 1988«, na primer), Sovjetski Savez je smanjio proizvodnju raketnih sistema, aviona i nekih vrsta ratnih brodova.

nalno i realno) nastaviti i u neposrednom narednom periodu, kada se zavisno od daljeg razvoja vojno-političke situacije ne može isključiti mogućnost da taj trend ponovo poprimi uzlazni smer.

Sjedinjene Američke Države, uporedo sa usporavanjem rasta svog vojnog budžeta, vrše pritisak na saveznike u NATO i Japanu da povećaju svoje vojne napore. Tako vodeće evropske zemlje NATO (Velika Britanija, Francuska, SR Nemačka i Italija) planiraju dalje realno povećavanje vojnih budžeta po stopi od 3 do 5 odsto godišnje. Povećanje vojnog budžeta planira takođe Švedska, a ekonomsko jačanje Japana praćeno je i njegovim vojnim jačanjem,²⁵ što je rezultat povećanja vojnog budžeta Japana i u apsolutnom i relativnom smislu.

Nakon okončanja iransko-iračkog rata i nastojanja da se reše sukobi u jugoistočnoj Aziji, na jugu Afrike i u zoni Karipskog mora, vojni izdaci zemalja u razvoju u celini, u narednom periodu verovatno se neće povećavati, a može doći i do njihovog smanjenja. Na mogućnost i potrebu reduciranja vojnih izdataka zemalja u razvoju ukazuje i finansijska situacija tih zemalja izazvana smanjenjem cene nafte i drugih primarnih proizvoda na međunarodnom tržištu, kao i prezaduženost velikog broja tih zemalja nastala delom i zbog uvoza naoružanja i vojne opreme. Do intenziviranja rasta vojnih izdataka zemalja u razvoju došlo bi u slučaju izbijanja novih sukoba u nekim regionima tzv. trećeg sveta.

Sadašnja međunarodna vojno-politička situacija upućuje na verovatnoću privremenog stabilizovanja vojnih izdataka u svetu približno na sadašnjem nivou, pri čemu u pojedinim regionima mogu da budu ispoljeni i različiti trendovi (rasta ili opadanja).

Iz priloga (br. 1 do 4) vidljiva je povezanost između stepena ekonomskog razvoja pojedinih zemalja ili grupa zemalja i njihovih mogućnosti finansiranja oružanih snaga. Zemlje koje imaju visok apsolutni iznos društvenog bruto-proizvoda, uz relativno mala izdvajanja iz njega (1,5 – 4 odsto) mogu da obezbede finansiranje oružanih snaga i njihovu visoku tehničku opremljenost (indikator toga je iznos troškova po vojniku).

²⁵ Vojni budžet Japana za 1989. godinu planiran je u iznosu od 29,6 milijardi dolara, što je za 6,1 odsto više nego u 1988. godini. (International Defense Review, N°o 11/88).

Zemlje koje su imale brz tempo ekonomskog rasta, kao na primer Japan, a u novije vreme i Italija, mogle su u relativno kratkom vremenskom periodu (pet do sedam godina) gotovo da udvostruče iznose sredstava za finansiranje svojih oružanih snaga, bez dodatnog opterećenja društvenog bruto-proizvoda. Zemlje koje ne ostvaruju privredni rast ili je stopa tog rasta niska, ne mogu da poboljšaju finansijsko obezbeđenje oružanih snaga i da ostvare planove njihove modernizacije bez povećanja učešća vojnih izdataka u društvenom bruto-proizvodu.

FINANSIRANJE ORUŽANIH SNAGA SFRJ

Prema ustavnim odredbama (čl. 279 Ustava SFRJ iz 1974. godine) i odgovarajućim zakonskim propisima, oružane snage SFRJ se finansiraju iz budžeta federacije, budžeta društveno-političkih zajednica i iz dohotka organizacija udruženog rada. Iz budžeta federacije, finansira se razvoj i izgradnja JNA, a iz budžeta društveno-političkih zajednica – razvoj teritorijalne odbrane i civilne zaštite. Organizacije udruženog rada finansiraju materijalne i kadrovske pripreme za obavljanje proizvodnje i usluga u ratu, razvoj i pripremu svojih jedinica teritorijalne odbrane.

Jugoslavija je, u čitavom posleratnom periodu – sticajem okolnosti i pod uticajem spoljnih faktora – bila prinuđena da izdvaja značajna sredstva za izgradnju svojih oružanih snaga i za odbrambene pripreme. Najveća izdvajanja iz nacionalnog dohotka za vojne potrebe bila su prvih deset posleratnih godina, kada su vojni izdaci iznosili i do jedne petine ili više od nacionalnog dohotka (u 1952. godini, na primer, iznosili su 22,80 odsto). Uporedo sa poboljšanjem vojno-političke situacije u svetu uopšte i vojno-političkog položaja SFRJ posebno, učešće vojnih izdataka u nacionalnom dohotku SFRJ je smanjivano – od prosečnih 15,96 odsto u periodu 1946 – 1955. i 9,92 odsto u periodu 1960 – 1965. na 5,20 odsto u periodu 1980 – 1985. godine.

U novije vreme, međutim, uz dalje smanjenje učešća vojnih izdataka u nacionalnom dohotku, nastaju teškoće u finansiranju oružanih snaga SFRJ, posebno JNA. Zbog stagnatnog razvoja privrede i zaustavljenog rasta nacionalnog dohotka, sve su manje mogućnosti izdvajanja privrede za

opšte potrebe, pa i za potrebe JNA, a usled visoke stope inflacije (uvek znatno iznad predviđene), izdaci JNA redovno su manji od planiranih.²⁶ »Nikada u posljednjih deset godina«, iznosi savezni sekretar za narodnu odbranu, general-pukovnik Veljko Kadijević, »JNA nije dobila planom utvrđena sredstva. Redovno je dobijala i do jedne trećine manje. Ove godine realna vrijednost neće biti 5,20 odsto niti 4,94 odsto, već 3,85 odsto nacionalnog dohotka zemlje«. ²⁷

Ako se uzme planski pokazatelj od 4,92 odsto nacionalnog dohotka predviđenih izdataka za JNA u 1988. godini, onda je Jugoslavija na šestom mestu u Evropi po izdvajanjima za oružane snage. Relativno više iz nacionalnog dohotka, odnosno društvenog bruto-proizvoda, izdvaja samo Nemačka DR (8,9 odsto), Grčka (6,4), Velika Britanija (5,6), Čehoslovačka (5,1) i Turska (5,0 odsto od društvenog bruto-proizvoda). Međutim, kada se ta izdvajanja posmatraju u odnosu na jednog stanovnika, onda je Jugoslavija sa 85 dolara po stanovniku na 26. mestu u Evropi. Manje po stanovniku za finansiranje oružanih snaga izdvajaju samo Albanija (37 dolara), Kipar – grčki deo (42), Malta (49), Rumunija (50) i Turska (55 dolara).

Višegodišnje smanjivanje realnih vrednosti obima sredstava za finansiranje JNA uslovalo je usporavanje procesa modernizacije, a odrazilo se i na opadanje nivoa životnog standarda pripadnika JNA. Problemi finansiranja JNA bili su prisutni i kod donošenja odluke Predsedništva SFRJ o smanjenju oružanih snaga za 12 odsto, što je i ostvareno.

Programi tehničke i druge modernizacije, za koje se izdvaja i do 50 odsto sredstava odobrenih za JNA, usled teškoća u finansiranju JNA nužno su menjani: neki su sačuvani, drugi prolongirani, a neki čak i napušteni. To ima za posledicu vidno zaostajanje u opremanju JNA, kako u kvantitetu tako i kvalitetu, u odnosu na opremanje snaga iz strategijskog okruženja SFRJ. Zaostajanje JNA u broju savremenih tenkova, borbenih aviona, artiljerijskih oruđa za podršku, sredstava za protivoklopnu borbu i dr., prema generalu Kadijeviću, od 1985. godine se povećava ubrza-

²⁶ Opširnije Nikola Čubra, *Finansiranje i modernizacija Jugoslovenske narodne armije*, »Vojno delo«, br. 5/88, str. 111–120.

²⁷ Veljko Kadijević, Intervju povodom Dana JNA, »Narodna armija«, br. 2580 od 22. 12. 1988.

nim tempom. To je, u stvari, odraz ekonomskih mogućnosti zemlje.

Mogućnosti tehničke i druge modernizacije oružanih snaga mogu se najbolje videti kroz visinu vojnih izdataka po vojniku. Jugoslavija je, naime, u 1987. godini, za svakog vojnika trošila 9.299 dolara, prema 43.144 dolara koliko troši Italija, 36.000 Austrija, 14.067 Grčka, 13.571 Mađarska i 10.824 Bugarska. Od susednih zemalja, samo Albanija i Rumunija troše manje po vojniku nego Jugoslavija. Industrijski razvijene zemlje troše mnogo više – od 50.000 do 100.000 dolara, pa i više po jednom vojniku. U SAD ti izdaci su, na primer, 140.539 dolara, u Velikoj Britaniji 97.743, Francuskoj 62.358, SR Nemačkoj 68.242, Norveškoj 70.270, Holandiji 59.815, Švedskoj 60.896 dolara itd.

Navedeni podaci odražavaju, u osnovi stanje i tendencije kretanja u ovoj oblasti. Dugogodišnja ekonomska kriza, ispoljena u zaustavljenom, a u nekim godinama i negativnom, realnom rastu nacionalnog dohotka onemogućila je potrebno i redovno finansiranje razvoja JNA i programa njene modernizacije, što ima određenih posledica u odnosu na njenu borbenu, a u krajnjem i odbrambenu sposobnost.

VOJNI IZDACI U SVETU U 1987. GODINI

- Sumarni pregled -

Red. broj	GRUPACIJA ZEMALJA/REGION*	Broj stanovnika (000 ljudi)	Društveni bruto pro- izvod (DBP) (miliona US dolara)	Oružane snage (brojno stanje)	Vojni budžeti/izdaci				Primedba
					Miliona US dolara	% od DBP	US \$ po stanovniku	US \$ po vojniku	
1.	Zemlje NATO	646.685	7,953.000	5.506.530	439.835	5,5	681	79.883	
2.	Zemlje VU	395.992	2,550.000	6,436.300 ^a	323.111 ^a	12,7	816	48.688	
	SVEGA NATO i VU	1,042.677	10,503.000	11,942.830	762.946 ^a	7,3	732	63.882	
3.	Evropske vanblokovske zemlje	58.433	486.897	459.500	12.558	2,6	215	27.330	
4.	Bliski i Sred. istok i se- verna Afrika	258.440	540.000	3,623.000	58.431	10,8	226	16.128	
5.	Podсахarska Afrika	434.624	212.122	969.875	7.103	3,4	163	7.324	
6.	Azija i Okeanija	2,754.419	2,857.195	9,687.880	71.805	2,5	261	7.412	
7.	Latinska Amerika	415.508	662.811	1,487.271	9.564	1,5	230	6.431	
	U K U P N O	4,964.101	15,262.025	28,170.356 ^a	922.407	6,0	183	32.744	

a - Za oružane snage SSSR-a vidi pod c u prilogu 3.

Izvor: "The Military Balance 1987-1988", IISS, London, 1987.

VOJNI BUDŽETI ZEMALJA NATO
– Miliona US dolara u 1987. godini –

Prilog 2.

Red. broj	GRUPACIJA ZEMALJA/REGION	Broj stanovnika (000 ljudi)	Društveni bruto pro- izvod (DBP) (miliona US dolara)	Oružane snage (brojno stanje)	Vojni budžeti/izdaci			
					Miliona US dolara	% od DBP	US \$ po stanovniku	US \$ po vojniku
1.	Belgija	9.851	115.000 ^a	90.800	4.090	3,6	415	45.044
2.	Kanada	25.638	352.000	84.600	8.770	2,5	342	103.664
3.	Danska	5.116	79.000 ^a	29.300	2.110	2,7	412	72.014
4.	Francuska	55.669	695.000 ^a	546.900	34.110	4,9	613	62.370
5.	SR Nemačka	61.123	895.000 ^a	488.400	33.780	3,8	553	69.165
6.	Grčka	10.434	46.000 ^a	209.000	2.940	6,4	292	14.067
7.	Italija	57.379	500.000 ^a	388.300	16.740	3,3	466	43.110
8.	Luksemburg	368	5.000 ^a	1.630	75	1,5	204	119.048
9.	Holandija	14.588	171.000 ^a	108.100	6.460	3,8	443	59.759
10.	Norveška	4.178	70.000 ^a	36.900	2.600	3,7	622	70.460
11.	Portugal	10.424	29.000 ^a	66.500	1.110	3,8	106	16.692
12.	Španija	40.017	213.000 ^a	325.000	4.510 ^a	2,1	113	13.877
13.	Turska	52.512	58.000 ^a	654.400	2.900	5,0	55	4.432
14.	V. Britanija	56.069	556.000 ^a	318.700	31.180	5,6	556	97.834
15.	S A D	243.321	4,169.000	2,158.000	288.400	5,8	1.187	133.642
	S V E G A	646.685	7,953.000	5,506.530	439.835	5,5	681	79.883

a – Podaci za 1986. godinu.

Izvor: Prema publikaciji "The Military Balance 1987-1988", IISS, London, 1987.

VOJNI IZDACI ZEMALJA VARŠAVSKOG UGOVORA

Red. broj	ZEMALJA	Broj stanovnika (000 ljudi)	Društveni bruto proizvod (DBP) (miliona US dolara)	Oružane snage (brojno stanje)	Vojni budžeti/izdaci				Primedba
					Miliona US dolara	% od DBP	US \$ po stanovniku	US \$ po vojniku	
1.	Bugarska, NR	9.060	43.000 ^b	152.800	1.656 ^b	3,9	183	10.838	
2.	Č S S R	15.700	105.000 ^b	201.000	5.420	5,2	345	26.965	
3.	Nemačka, DR	16.610	130.000 ^b	176.000	11.539	8,9	695	65.563	
4.	Mađarska, NR	10.622	52.000 ^b	106.000	2.425 ^b	4,7	228	22.877	
5.	Poljska, NR	37.780	175.000 ^b	394.000	5.900	3,4	156	14.975	
6.	Rumunija, SR	23.670	95.000 ^b	179.500	1.171	1,2	65	4.947	
7.	S S S R	282.550	1,950.000	5,227.000 ^c	295.000 ^c	15,1	1.044	56.438	
	S V E G A:	395.992	2,550.000	6,436.300	323.111	12,7	816	48.688	

a - Za istočnoevropske zemlje uzet je prosek procenjenih vrednosti DBP iznet u publikaciji "The Military Balance 1987-1988", a za SSSR prema publikaciji "World Defence Almanac 1987-1988".

b - Podaci za 1986. godinu.

c - U publikaciji "The Military Balance 1987-1988", uz podatak od 5.227.000 u OS SSSR-a daje se fusnota u kojoj se kaže: »Bez jedinica KGB i MUP (570.000 ljudi), ali uključuje 1.477.000 ljudi u železničkim, građevinskim, radnim, komandnim i jedinicama opšte podrške, koje na drugim mestima nisu uključene.« Za vojne izdatke SSSR-a vidi prethodna tekstualna objašnjenja.

VOJNI IZDACI EVROPSKIH NEUTRALNIH I NESVRSTANIH ZEMALJA
– Miliona US dolara u 1987. godini –

Red. broj	ZEMALJA	Broj stanovnika (000 ljudi)	Društveni bruto pro- izvod (DBP) (miliona US dolara)	Oružane snage (brojno stanje)	Vojni budžeti/izdaci				Primedba
					Miliona US dolara	% od DBP	US \$ po stanovniku	US \$ po vojniku	
1.	Albanija	3.115	2.800	42.000	114 ^a	4,1	37	2.714	
2.	Austrija	7.553	92.830	54.700	1.430 ^a	1,5	189	26.143	
3.	Finska	4.915	66.870	34.400	1.260 ^a	1,9	256	36.630	
4.	Irska	3.632	24.370	14.000	457	1,9	126	32.643	
5.	Kipar ^b	679	817	13.000	28	3,4	41	2.154	
6.	Malta	387	1.280	910	19	1,5	49	2.088	
7.	Švedska	8.381	121.500	67.000	4.080	3,4	487	60.896	
8.	Švajcarska	6.374	135.420	20.000 ^c	3.180	2,4	499	159.000 ^c	
9.	S F R J	23.397	41.010	213.500	1.990	4,9	85	9.320	
	S V E G A:	58.433	486.897	459.500	12.558	2,6	215	27.330	

a – Podaci za 1986. godinu.

b – Samo grčki deo podeljenog ostrva.

c – Bez jedinica tzv. milicije (snage teritorijalne odbrane i mobilizacijska rezerva).

Izvor: "The Military Balance 1987-1988".

S U M M A R Y

MILITARY EXPENDITURES AND FINANCING OF ARMED FORCES IN THE WORLD

Flows of military expenditures in the world have shown in the post-war period a tendency of constant and rapid absolute (nominal and real) growth and a slight or relative decrease in relation to the national income, i.e. to the social gross product. Military expenditures reached in 1987/88 the level of 930 billion U.S. dollars, with a tendency towards a decrease in nominal growth in the next period.

Two basic sources are used by a number of countries in financing their armed forces: external (military aid) and internal (budget resources) ones. Most countries finance their armed forces from budgets of their defence ministries, while some countries (e.g. the U.S.S.R.) a considerable part of military activities finance from sources outside their ministries of defence budgets.

Economic difficulties with which Yugoslavia is confronted affect significantly the financing of the armed forces of SFRY. Gradual reductions of resources being secured for the needs of the YPA decelerates processes of its outfitting and modernization, resulting in its technical falling behind in relation to the armed forces of countries strategically encircling Yugoslavia.

In his closing considerations the author points out the linkage between the military-political situation in the world and the possible trend of flows of the world military expenditures in the immediately next period. The interdependence is also considered between the economic power of the country and its ability to finance its armed forces, whereat is stated that a more rapid economic development makes possible a more rapid growth of military expenditures.

R É S U M É

LES DEPENSES MILITAIRES ET LE FINANCEMENT DES FORCES ARMEES DANS LE MONDE

Dans l'après guerre l'évolution des dépenses militaires dans le monde marque une tendance à la hausse absolue constante et rapide (en termes nominaux et réels) et à une baisse relative et faible (par rapport au revenu national, c'est-à-dire au produit national brut). En 1987/88 les dépenses militaires dans le monde ont atteint le niveau de 930 milliards de dollars environ, avec une tendance à la hausse nominale lente dans la période à venir.

Pour financer leurs forces armées, les pays utilisent de principales sources: extérieures (assistance militaire) et intérieurs (ressources budgétaires propres). La majeure partie des pays du monde moderne financent leurs forces armées en vertu de budget du ministère de la défense, et, en partie, à partir des budgets d'autres ressorts (exemple des Etats-Unis), alors que certains autres pays financent une bonne partie d'activités militaires moyennant les fonds prélevés en dehors du budget du ministère de la défense (exemple URSS).

Les difficultés économiques ressenties par la Yougoslavie influencent d'une manière considérable le financement de ses forces armées. La réduction systématique des fonds servant à pourvoir aux besoins de l'APY rend relatis les processus d'équipement et de modernisation de l'Armée, ce qui pourrait en-

trainer le retard du point de vue technique de l'APY par rapport aux forces armées de l'environnement stratégique de la FSFY.

Dans les conclusions, l'auteur indique le rapport entre situation militaire-politique dans le monde et le trend possible de l'évolution des dépenses militaires à l'échelle mondiale dans la période à venir. De même, y est traité de l'interdépendance du potentiel économique d'un pays et des possibilités que celui-ci a pour financer ses forces armées, la constatation étant faite que le développement économique accéléré rend possible la hausse des dépenses militaires et vice versa.

Р Е З Ю М Е

ВОЕННЫЕ РАСХОДЫ И ФИНАНСИРОВАНИЕ ВООРУЖЕННЫХ СИЛ В МИРЕ

В движении военных расходов в мире в послевоенном периоде проявляется тенденция постоянного и быстрого абсолютного (номинального и реального) роста и небольшого, т.е. относительного понижения (по отношению к национальному доходу, т.е. к общественному валовому продукту). В 1987/88 гг. уровень военных расходов в мире достиг около 930 млрд. долларов, с тенденцией замедленного номинального увеличения в последующем периоде.

Для финансирования вооруженных сил отдельных стран используются два основных источника: внешние (военная помощь) и внутренние (бюджетные средства). Большинство стран современного мира финансовые средства для своих вооруженных сил обеспечивает из бюджета министерства обороны, а частично и из бюджетов остальных ведомств (пример США), причем некоторые страны значительную часть военной деятельности финансируют средствами вне бюджета министерства обороны (пример СССР-а).

Экономические затруднения, с которыми сталкивается Югославия, значительно влияют на финансирование вооруженных сил СФРЮ. Систематическое сокращение средств, назначаемых для потребностей ЮНА, замедляет процесс оснащения и модернизации Армии, что является причиной ее технического отставания по отношению к вооруженным силам из стратегического окружения СФРЮ.

В заключительной части рассматривается связь между военно-политической ситуацией в мире и возможной тенденцией движения мировых военных расходов в ближайшем периоде. Также рассматривается взаимозависимость экономической мощи страны и ее возможности финансировать свои вооруженные силы, причем констатируется, что более быстрое экономическое развитие обеспечивает и более быстрый рост военных расходов и наоборот.